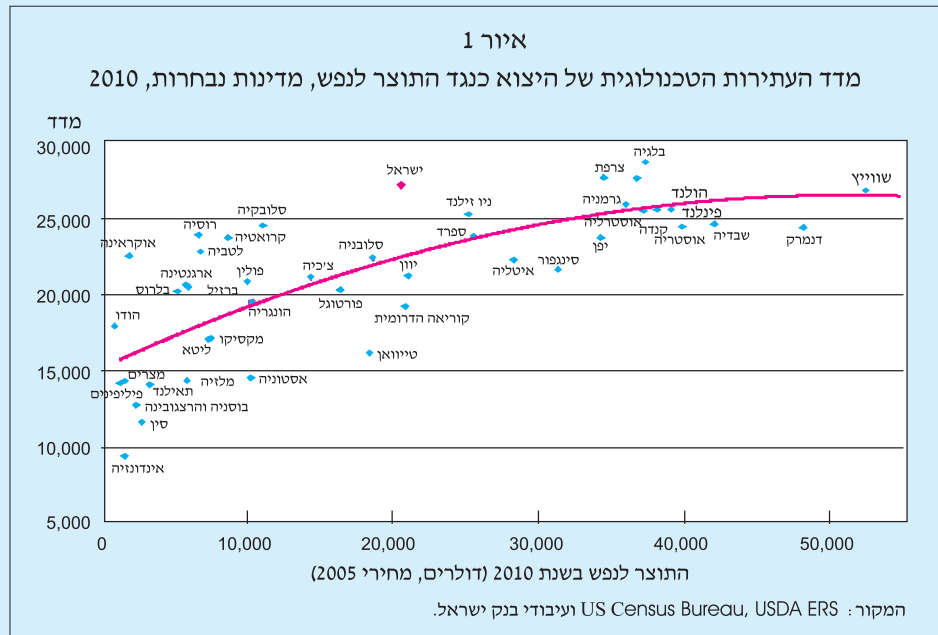

תיבה ז'-1: עתירות ההון האנושי של היצוא

הרכב היצוא של ישראל דומה לזה של מדינות מפותחות מאוד, וכן דומה לזה של מדינות שבהן התוצר לנפש גבוה הרבה יותר מאשר בישראל. כדי לכמת זאת נעזרנו בנתוני יבוא מפורטים של ארה"ב, ומהם יצרנו מדד המאפיין את הענפים השונים על פי רמת הפיתוח של המדינה המייצאת. המדד נותן ביטוי לעתירות ההון האנושי והטכנולוגי הגלום בכל ענף. הוא מחושב בשני שלבים: תחילה מאפיינים כל ענף על פי רמת התוצר לנפש של המדינות המייצאות אותו. (התוצר לנפש משמש אינדיקטור לרמת הפיתוח ולהון האנושי של המדינה). לדוגמה: ענף התרופות מאופיין בתוצר-לנפש גבוה מאוד (36 אלף דולרים לנפש), משום שיבוא התרופות לארה"ב מקורו במדינות שבהן התוצר לנפש גבוה מאוד. התוצר לנפש המאפיין את ענף התרופות מחושב כממוצע משוקלל של התוצר לנפש במדינות המייצאות תרופות לארה"ב. (השקלול הוא על פי חלקה של כל יצואנית ביבוא התרופות של ארה"ב). המדד מצביע על קירבה בין רמת הפיתוח הנדרשת ליצוא תרופות לזו הנדרשת ליצוא כלי טיס לשימוש צבאי (המאופיין בתוצר-לנפש של 33 אלף דולרים), ועל שוני רב ביניהן לבין רמת הפיתוח הנדרשת ליצוא מוצרי הלבשה (שלושת אלפים דולרים), שהוא ענף עתיר עבודה לא מיומנת. בשלב השני המדד מאפיין כל מדינה על פי ההרכב הענפי של היצוא שלה (תוך שימוש בערכי רמת הפיתוח שהתקבלו לכל ענף). לדוגמה, למדינה שמחצית מהיצוא שלה תרופות ומחציתו כלי טיס צבאיים יתקבל, למדד זה, ערך גבוה (34.5 אלף דולרים), ואילו למדינה שמחצית היצוא שלה כלי טיס לשימוש צבאי ומחציתו מוצרי הלבשה יתקבל ערך נמוך יותר (19.5 אלף דולרים).

המדד מדרג את ישראל כחמישית בין כל המדינות. ישראל מקדימה מדינות גדולות המפותחות ממנה בהרבה כדוגמת גרמניה, יפן ושבדיה - מדינות שלהן יצוא עתיר טכנולוגיה עילית, אך גם יצוא של ענפים שבהם פועלות מדינות מתפתחות, כדוגמת ענף כלי הרכב, הפועל גם במקסיקו ובדרום אפריקה. מכאן שדירוג גבוה של מדינה לפי מדד זה (גבוה מדירוגה מבחינת התוצר לנפש הכללי שלה) יכול לרמז דווקא על קושי להתחרות מול מדינות מתפתחות בענפים מסורתיים ועל נטישתם בשל התחרות הגוברת מצד מדינות מתפתחות. אנו בוחרים לפרש את המדד הגבוה של ישראל בעיקר כסימן לחוזק, משום שמשקל היצוא בתוצר של ישראל גבוה בהשוואה בין-לאומית, בעוד שמדינות המתקשות להתחרות בשוקי העולם יתאפיינו לרוב במגזר יצוא קטן יחסית ובגירעון בחשבון השוטף. זאת ועוד, במהלך העשור האחרון גדל משמעותית נתח השוק של ישראל ביבוא של ארה"ב (ב-25 אחוזים), במקביל לעלייה תלולה בעתירות הטכנולוגיות של היצוא - מ-23 אלף דולרים בשנת 2002 ל-27 אלף בשנת 2010 - בזמן שהמדד הממוצע של כל המדינות האחרות לא עלה.

העובדה שהרכב היצוא של ישראל דומה לזה של מדינות מפותחות ממנה מרמז על תופעה המכונה "כלכלה דואלית": מגזר עתיר טכנולוגיה, שהוא המקור לרוב הערך המוסף הגלום ביצוא הישראלי (ול-45 אחוזים מנפחו), ולצדו מגזר מסורתי, המתקשה להתחרות בשוק הבין-לאומי. (עיקר היצוא שאינו טכנולוגי נובע מכריית מחצבי טבע ועיבודם, מתיירות ומספנות). מגזר הטכנולוגיה העילית מתאפיין בפריון גבוה מאוד, מתגמל את עובדיו בשכר כפול ויותר מהממוצע במגזר העסקי, אך חלקו בתעסוקה קטן יחסית - 10 אחוזים מעובדי המגזר העסקי; נכללים בו, בין היתר, מרכזי מו"פ של חברות זרות מובילות, חברות הזנק חדשניות, שירותי תוכנה מתקדמים, תעשיית תרופות וציוד

רפואי, חלקים גדולים מהתעשייה הביטחונית ותעשיית האלקטרוניקה. המגזר העסקי הלא-טכנולוגי מעסיק את מרבית העובדים במשק, אך הוא ממעט בהשקעות במחקר ופיתוח, עיקר תוצרתו מיועדת לשוק המקומי – והשכלת עובדיו ושכרם נמוכים יחסית.

היצוא הישראלי מרוכז ברובו בענפים מעטים, התמחות המתחייבת כנראה מאופי הפעילות של ענפי הטכנולוגיה העילית. בדיקה מדוקדקת, המתבססת על נתוני היבוא של ארה"ב לפי מדינות וענפים, מלמדת שהריכוזיות הענפית של היצוא הישראלי גבוהה מזו של מרבית המדינות, במיוחד כאשר מביאים בחשבון את היקף היצוא, שכן יש מיתאם שלילי ברור בין מידת הריכוזיות להיקף היצוא: מבין 19 המדינות שהיקף היצוא שלהן לארה"ב גדול מזה של ישראל רק לאחת – אירלנד – ריכוזיות גבוהה משל ישראל, ובמחצית מבין 33 היצואניות האחרות (שכלולן היקף יצוא נמוך משל ישראל) רמת הריכוזיות נמוכה מאשר בישראל. היצוא הישראלי לארה"ב נחשב לריכוזי הן משום ששליש ממנו נובע מענף בודד – תרופות וציוד רפואי – והן משום שענף זה מהווה 5 אחוזים בלבד מסך היבוא של ארה"ב, שכן המדד מיחס ריכוזיות גדולה יותר למשק המסתמך על ענף שמשקלו בסחר הבין-לאומי קטן¹. סביר להניח שהתמחות כזאת היא תנאי להצלחה במגזר הטכנולוגי, ולכן הדיקה בין יצוא עתיר טכנולוגיה לריכוזיות גבוהה של היצוא – כפי שנמצא גם באירלנד – איננה מקרית. בדרך כלל, התבססות יתר על מספר מצומצם של ענפים או מוצרים מגבירה את התנודות בהיקף היצוא, ולכן גם מסוכנת למשק, אך השוואה בין-לאומית מגלה שהתנודתיות בהיקף יצוא הסחורות של ישראל בעשור האחרון הייתה נמוכה יחסית לזו של מדינות אחרות. (זאת אולי משום שמחיריהם של מוצרי טכנולוגיה עילית הם יציבים יחסית, בהיותם מכילים רכיב קטן בלבד של סחורות אחודות, שמחיריהן תנודתיים.)

¹ המדד מחשב את ההפרש שבין משקל הענף ביצוא של המדינה לבין משקלו בסך היבוא של ארה"ב, וסוכם את ריבועי ההפרשים.